

Dariusz Śnieżko

Pamiętka

Autobiografia. Literatura. Kultura. Media nr 1 (1), 99-108

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

AUTOBIOGRAFIA nr 1(1) 2013, s. 99–108
ISSN 2353-8694

SŁOWNIK PISARSTWA AUTOBIOGRAFICZNEGO

DARIUSZ ŚNIEŻKO*
Uniwersytet Szczeciński

Pamiętka

Streszczenie

Historia rozumienia terminu w języku polskim rozpoczyna się od znaczeń synonimicznych wobec ‘pamięci’, ‘upamiętnienia’ i ‘wspomnienia’. W ciągu stuleci zakres semantyczny stopniowo ewoluował w kierunku współczesnego uzusu, eksponującego materialne konotacje wyrazu: pamiętka oznacza rzecz, która odnosi do przeszłości. Pojmowane w ten sposób, pamiętki można podzielić na pamiętki rodzinne, pamiętki narodowe, relikwie, trofea, upominki i pamiętki turystyczne. Do tego szeregu należy włączyć – jako osobne kategorie – pamiętki medialne, które są rezultatem kommemoratywnego urzeczowienia przekazu, i pamiętki korporalne, dotyczące trwałych zmian na ciele (tatuaze, blizny itp.). Każde z tych ujęć umieszcza pamiętkę w kontekście czasu, przeszłości i pamięci. Dana rzecz może być charakteryzowana jako pamiętka tak długo, jak długo podtrzymuje emocjonalny stosunek do przeszłości. Ogólnie rzecz biorąc, pamiętki należą do porządków pamięci osobistej i zbiorowej, mogą też przemieszczać się między nimi. Znaczy to ponadto, że w odpowiednich okolicznościach pamiętki mogą wędrować z kategorii do kategorii, na przykład niektóre banalne suweniry mogą wraz z upływem czasu nabrać wartości i stać się szacownymi pamiętkami rodzinnymi; z kolei niektóre pamiętki rodzinne mogą awansować do rangi czcigodnej pamiętki narodowej.

Słowa kluczowe

pamiętka, pamiętka rodzinna, pamiętka narodowa, relikwia, trofeum, upominek, pamiętka turystyczna, pamięć, wspomnienie, przeszłość, czas

* Kontakt z autorem: dsnieszko@gazeta.pl

Dzieje znaczeń leksemu *pamiętka* rozpoczynają się od wąskiego zakresu obejmującego *wspomnienie, przypomnienie, recordatio*¹. Średniopolski okres rozwoju polszczyzny zasięg ten wydatnie poszerzy: w XVI wieku *pamiętka* oznacza *pamiętanie* i *to, co się pamięta*, ale i *coś, co upamiętnia, nie pozwala zapomnieć*; także biblijną „*ofiarę przypomnienia*” i – prawdopodobnie w odniesieniu do 3 przykazania – *nakaz pamiętania*². Warto odnotować, że w języku Jana Kochanowskiego (1530–1584) *pamiętka* odnosi się do śladów materialnych, *napisu nagrobnego* i *utworu poświęconego zmarłemu*, jak również *wspomnienia* i *pamięci o kimś, o czymś*, przy czym najwięcej przykładów rejestruje *Psałterz Dawidów*³. Na te same mniej więcej pola znaczeniowe wskazywał Samuel Bogumił Linde (1771–1847): *pamiętka* jest synonimem *pamięci*, ale i znakiem materialnym; w tzw. *Słowniku Warszawskim* [1900–1927] będą one uzupełnione o odniesienie do *pamiętkowego podarunku*. W przygotowanym pod redakcją Witolda Doroszewskiego (1899–1976) wielkim *Słowniku języka polskiego* [1958–1969] materialny status *pamiętki* znalazł się już na pierwszym miejscu, przed *pamięcią*, *wspomnieniem* i *pamiętną datą*⁴; to pierwsze miejsce utrzymuje się w dykjonarzach redagowanych przez Mieczysława Szymczaka (1927–1985) i Stanisława Dubisza (1949–), przy czym znaczenia *pamięci* i *pamiętania* wycofują się w nich do obiegu frazeologicznego, jako już przestarzałe. Wynika stąd, że historia słowa polegała nie tylko na rozszerzaniu denotacji, lecz także na przemieszczeniach w ich hierarchii: od dominującego *wspomnienia, pamiętania* po dzisiejszą hegemonię *pamiętki* rozumianej jako rzecz. Na tych dwóch zwłaszcza znaczeniach skupi się niniejsze hasło. *Pamiętki* rzeczowe trudno ująć w porządku typologicznym ze względu na brak jednolitego a wystarczającego kryterium podziału. Można jednak wstępnie wyróżnić najłatwiej uchwytnie ich odmiany, czyli *pamiętki rodzinne, pamiętki narodowe, relikwie, trofea, upominki* i *pamiętki turystyczne*. Osobne miejsce w tym prowizorycznym przeglądzie zajmą *pamiętki medialne*, będące rezultatem urzeczowienia przekazu i *pamiętki korporealne* – utrwalone w materii ciała.

Każde ujęcie umieszcza *pamiętkę* w kontekście czasu, przeszłości i *pamięci*. Dlatego też – choć różne znaczenia *pamiętki* budzą zainteresowanie kilku dyscyplin humanistyki (od fenomenologii do historii kultury materialnej, antropologii podróży i antropologii rzeczy) – jej macierzystą domeną jest dzisiaj szeroko pojęta mnemologia. Częścią wspólną

¹ *Słownik staropolski*, red. Stanisław Urbańczyk, t. 6: P – Pożżenie, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970–1973, s. 12.

² *Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. Maria Renata Mayenowa, t. 23: P–Phy, Wydawnictwo IBL, Warszawa 1995, s. 50–56.

³ *Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego*, red. Marian Kucała, t. 3: N–PŁ, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2003, s. 400.

⁴ *Słownik języka polskiego*, red. Witold Doroszewski, t. 6, PWN, Warszawa 1964, s. 54–55.

sektorów semantycznych pamiątki jest zresztą nie tyle pamięć jako zmysł wewnętrzny (łac. *memoria*), ile jako akt przypominania (łac. *reminiscentia*). Rozróżnienie to odsyła do Arystotelesa (384–322 p.n.e.) i jego rozprawki *O pamięci i przypominaniu*, a także do rozpoznanej przez filozofa zasady kojarzenia: rzecz służąca za pamiątkę, często zupełnie wolna od temporalnych nacechowań, odsyła do minionego właśnie dzięki przypisanym jej retrospektywnym asocjacji, które na skutek różnych okoliczności może utracić wraz z pamiątkowym charakterem. Porządek skojarzeń leży u podstaw rozmaitych odmian pamięci sztucznej, toteż w rozszerzonym sensie obejmuje ona także dziedzinę przedmiotów pamiątkowych, jeśli widzieć w nich materialne nośniki pamięci, nierzadko w postaci konwencjonalnych układów przestrzennych (ściana, gablota, album itd.). Pamiątka przywołuje doświadczenie, postać, epizod biograficzny; odpowiednio skomponowana sekwencja pamiątek ewokuje układy stanów rzeczy, na przykład: galeria portretów – dzieje rodu; seria fotografii – historię rodzinną; pakiet listów – dzieje romansu. Każda pamiątka jest przedmiotem „mówiącym”, czyli rzeczowym zawiązkiem jakiejś narracji, a odpowiednio ułożona seria pamiątek może uchodzić za materiał inicjujący i zarazem schemat dla szerszej opowieści autobiograficznej. Są pamiątki, których znaczenie nie wykracza poza konwencjonalną dokumentację osobiście doświadczonej przeszłości (np. muszelka z wczasów nad morzem), są i takie (np. szabla po pradziadku kombatancie), które rozwijają obszerne narracje, nierzadko dziedziczone i zmitologizowane. Jedne i drugie, jeśli spełniają niezbędne warunki, oferują swoim dysponentom dodatkowe korzyści (wykraczające poza odniesienia retrospektywne), jak prestiż i nobilitacja. Stąd pokusa falsyfikacji pamiątek (np. rzekomo rodzinnych sreber), uchodzących tradycyjnie za wyznaczniki statusu majątkowego lub pozycji społecznej.

Niezależnie od podziału na pamiątki historyczne i etniczne⁵, każdy przedmiot w tej roli ewokuje dystans czasowy, zresztą kwalifikacja *historyczne* – *etniczne* jest obustronnie zamienna: pamiątka historyczna, przemieszczona w „obcą” przestrzeń nabiera cech etniczności; pamiątka etniczna zabarwia się historycznością wraz z upływem czasu. Jako rzecz reprezentująca przeszłość, pamiątka jest znakiem metonimicznym: czymś, co pozostaje z minionego, zmieniając zarazem pozycję w relacjach przestrzeni, własności i przeznaczenia; w tym sensie pamiątka jest materialną *pozostałością* po jakimś niesprowadzalnym do niej szerszym układzie, nawet jeśli byłby on serią identycznych gadżetów wystawionych na egzotycznym bazarze. Wynika stąd również, po pierwsze, konotacja mobilności: pamiątki to na ogół przedmioty ruchome i stosunkowo niewielkich rozmiarów, co jednak nie musi dotyczyć niektórych obiektów organizujących pamięć zbiorową, jak tzw. pamiątki

⁵ Anna Wiczorkiewicz, *Apetyt turysty. O doświadczaniu świata w podróży*, Universitas, Kraków 2008, s. 44.

narodowe. Po drugie, reorientacja w aspekcie przeznaczenia oznacza między innymi rezygnację z pierwotnej użyteczności praktycznej lub jej drugorzędność: odziedziczona zapalniczka nie traci walorów pamiątkowych na skutek zepsucia, kufel przywieziony z podróży nie musi napełniać się płynem. Przedmioty, których pamiątkowość sugerowana jest już w ofercie handlowej, bywają pozbawiane cech użytkowych (np. repliki broni palnej) lub są one wydatnie osłabione (kopie ludowych instrumentów i narzędzi, repliki broni białej itd.). Ewentualne odniesienia symboliczne są wtórne i niekonieczne, a zmiana, nierozpoznanie lub utrata symbolicznego znaczenia nie wpływa na pamiątkowy status przedmiotu. Jego pożądaną konotacją jest trwałość – tę jednak zawdzięcza martwocie (np. zwierzęta mogą stać się pamiątkami tylko pośmiertnie, po odpowiedniej preparacji – dotyczy to zwłaszcza trofeów łowieckich).

Pożądanym atrybutem pamiątki jako swego rodzaju pozostałości z czasu przeszłego bywa rzadkość – w każdym razie jest to jeden z czynników stanowiących o wartości rzeczy pamiątkowej. Rzadkość wynika albo z okoliczności (historycznych, losowych itd.), albo z decyzji, czyli wyboru spośród przedmiotów pretendujących do tego statusu. Selekcje takie przebiegają według kryteriów bardzo osobistych i trudnych do systematycznego rozeznania; wolno jednak przyjąć, że o tym, co w danej sytuacji wziąć, zostawić, podarować „na pamiątkę” rozstrzyga zwykle, po pierwsze, jakiś rodzaj reprezentatywności: na pamiątkę z podróży bardziej nadaje się rzecz charakterystyczna, kojarząca się z odwiedzionym miejscem (raczej kastaniety niż nożyczki); podobnie pamiątkami rodzinnymi stają się obiekty naznaczone jakąś bliskością z byłym posiadaczem (raczej papierosnica niż odkurzacz). Po drugie, wyborem pamiątki kieruje przewidywana pozycja w domowym inwentarzu i przeznaczenie w indywidualnych strategiach rozporządzania przedmiotami: autokreacyjnej, estetycznej, symbolicznej, pragmatycznej itd. Selekcja jest także horyzontem każdej rozrastającej się kolekcji pamiątek, z jednej strony bowiem podlegają one naturalnym hierarchiom (jedne cenimy bardziej, inne mniej), z drugiej natomiast pamiątkowość traci na, by tak rzec, nadmiernej podaży. Nie sposób wyznaczyć granicy, powyżej której pamiątek staje się za dużo, ponieważ to sprawa bardzo indywidualna – niewątpliwie jednak taka granica istnieje.

Pamiątkowość przedmiotu polega na emocjonalnym stosunku do przywoływanej przeszłości i wygasa wraz z nim, choć można ten stosunek podzielać i „dziedziczyć” – dzięki tej właściwości pamiątki bywają rekwizytami konsolidującymi wspólnotę. Rzecz taką otacza się kultem w granicach ścisłej intymności, służy też jako performatywny rekwizyt w praktykach podtrzymujących więź i w prywatnych rytuałach: do repertuaru osobistych ceremonii należy na przykład przekazanie rodzinnej pamiątki. Przedmiot pamiątkowy może też służyć zrywaniu więzi, na przykład wraz ze zwrotem fotografii, korespondencji

itd. Ten rytualny wymiar pamiątki sięga zapewne do magicznych i religijnych funkcji przedmiotów⁶.

Kontakt z tradycją praktyk magicznych utrzymują relikwie, czyli – w proponowanym tutaj rozumieniu – znane już starożytnym pamiątki synekdochy, pozostałości nie tyle po kimś, ile z kogoś; można do nich zaliczyć również przedmioty najbardziej osobistego użytku, o najściślejszej, bezpośredniej przyległości z ciałem upamiętnianej osoby, jak również materialne odwzorowania jego kształtów (maski pośmiertne, odlewy dłoni, odciski kończyn itd.). Rzecz jasna, kategoria ta nie ogranicza się do przedmiotów objętych religijnym nabożeństwem ani nie odmawia upamiętnienia osobom żyjącym, obejmując pukle włosów ukochanej, noszone ongiś w medalionach, a nawet mleczne ząbki dzieci, przechowywane w pudełkach, przy czym magiczne źródła tych zabiegów ukrywają się na ogół w poczuciu przynależności do pewnej ogólnej praktyki („tak się robi”), niepoddawanej głębszej refleksji. W potocznym ujęciu relikwie konotują sakralny kult (w przypadku relikwii katolickich) lub oficjalną cześć (w przypadku pamiątek narodowych), jakimi są otaczane. Kultura popularna XX wieku poszerzyła katalog relikwii świeckich o produkty przemysłu medialnego, jak na przykład odciski dłoni aktorów w hollywoodzkiej Alei Gwiazd. Nietrudno też zauważyć, że niektóre z relikwii osobistych (lub pochodzących od osób publicznych, ale w prywatnym posiadaniu) nabierają znamion fetyszu ze względu na rodzaj i intensywność wzbudzanych emocji.

Upominki to szczególnie rodzaj pamiątek wręczanych w prezencie i – zgodnie z etymologią – mających przypominać o więzi łączącej darczyńcę i obdarowanego lub być ofertą wiążącej relacji. Zazwyczaj oczekuje się też, że podarunki pamiątkowe pozostaną w zasobach obdarowanego przynajmniej tak długo, jak długo trwa bliskość, która uzasadniła ich ofiarowanie. Są one zasadniczo nieprzechodnie (osobistego podarku nie wręcza się komuś innemu), chyba że będą spełnione odpowiednie warunki podtrzymania prestiżu danego przedmiotu (np. przekazanie go na aukcję charytatywną). Pamiątki przedstawiające wartość osobistą a zarazem rynkową (np. rodzinne precjoza) zwykle znajdują się na końcu listy przedmiotów przeznaczonych na sprzedaż w stanach wyższej konieczności. Nie dotyczy to bardziej oficjalnych prezentów nazywanych także suwenirami. Ich konwencjonalność nie zobowiązuje do niczego poza – jeśli takie są zasady – równie konwencjonalnym odwzajemnieniem; są też suweniry – „wyrazy wdzięczności” i suweniry nawiązujące relację korupcyjnego zobowiązania – w tych zastosowaniach słowo jest eufemizmem łapówki.

⁶ Zob. Janusz Barański, *Świat rzeczy. Zarys antropologiczny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007, s. 128–129.

Suwenirem bywa też nazywana pamiątka turystyczna, i chociaż może ona występować w tej roli, jest jednak osobną kategorią. Przeznaczeniem pamiątki turystycznej jest nie tylko upamiętnienie wojaży, lecz także materialne potwierdzenie ich odbycia. Tam, gdzie podróżowanie należy do wyznaczników statusu społecznego, pamiątki takie mogą przypominać kolekcje trofeów, czyli przedmiotów upamiętniających osiągnięcia; wskazuje się też na związek praktyki zbierania pamiątek ze scenariuszami dawnych kolekcjonerów⁷. Przedmioty te nabywają walorów pamiątkowości albo z nadania ich posiadacza (np. szyszka, kamień), albo w rezultacie podjęcia przezeń oferty rynkowej. Znaczy to, że produkty przemysłu czy rzemiosła pamiątkarskiego jako element podaży rynku turystycznego nie są jeszcze pamiątkami w sensie ścisłym, choć miejsca, w których można je nabyć, upraszczając nazywamy „kioskami z pamiątkami” itp. Towary w nich wystawiane stają się pamiątkami dopiero w sakwojażu nabywcy, jeśli ofertę uzna za odpowiednią. Tym samym przedmiot ten, nie tracąc cech standaryzacji, przestaje być towarem i podlega ujednostkowieniu, nabierając pożądanых znaczeń na skutek przemieszczenia w przestrzeni⁸. Pożądanym atrybutem suweniru turystycznego jest autentyczność – przez mniej wymagających nabywców ograniczana do miejsca pochodzenia (czyli nabycia, znalezienia itd.), często bardzo odległego od miejsca produkcji, ponieważ to nie producenci, tylko pośrednicy nadają tym przedmiotom znaczenie⁹.

Seneka (ok. 3 p.n.e. – 65) w *Liście 40* rozróżniał między fałszywą pociechą wizerunku a prawdziwością materialnego śladu, jaki odciska na karcie pisząca ręka przyjaciela. Jeśli jednak jakiś przekaz nabiera wartości pamiątkowej (list, autograf, wpis w staropolskim imionniku czy pamiętniku szkolnym, dedykacja, fotografia, amatorskie nagranie itp.), ulega tym samym urzeczowieniu, podlegając w szczególnych przypadkach kolekcjonerskim kryteriom stanu zachowania, autentyczności i unikatowości. W ten sposób reifikacja komunikatu na plan pierwszy wysuwa minione okoliczności jego powstania. Pamiątki – jeśli można tak je nazwać – medialne dzielają wraz z innymi ten sam stosunek do czasu: zażegnując przemijanie, zarazem naocznie je dokumentują.

To, co powyżej, dotyczy najbardziej potocznych konotacji pamiątki; należy do nich zasadniczo akceptujące odniesienie do przeszłości (sentymentalne, nostalgiczne, kultowe), jak również relacyjność (a więc swoistą nietrwałość) samego atrybutu pamiątkowości, gdy mowa o przedmiotach zewnętrznych wobec kogoś, dla kogo taką wartość przedstawiają.

⁷ Anna Wieczorkiewicz, *Apetyt turysty...*, s. 48.

⁸ Zob. Igor Kopytoff, *Kulturowa biografia rzeczy – utowarowienie jako proces*. W: *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*. Wyboru dokonali i przedmową opatrzyli Marian Kempny, Ewa Nowicka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003, s. 249–275; Magdalena Banaszkiewicz, *Pamiątki turystyczne – w poszukiwaniu tożsamości*, „Turystyka Kulturowa” 2011, nr 4 (www.turystykakulturowa.org), s. 5–6.

⁹ Magdalena Banaszkiewicz, *Pamiątki turystyczne...*, s. 10–12.

Inaczej mówiąc, są one elementem intencjonalnego odniesienia do minionego, czyli – jak powiedziałyby Aleida Assmann¹⁰ – aktywnego zapamiętywania. Co innego jednak, gdy mowa o pamiątkach utrwalonych w materii cielesnej. Po pierwsze, ciało zmienia wydźwięk samego wyrazu, dodając czasem odcienie ironiczne: tak mówiono o szramach i bliznach odniesionych w staropolskich pojedynkach, tak mawiano o chorobach wenerycznych – pamiątka korporalna często kojarzy się z bólem, otrzymuje się ją wbrew woli i nie można się jej pozbyć. Wynika stąd, po drugie, względna nietrwałość pamiątki, która opuszcza świat wraz z jej nosicielem, dopóki to jednak nie nastąpi, jest zasadniczo nieusuwalna (jak piętna, tatuaże itp.). Bywa więc nie tyle podporą pamięci, ile pamięcią narzuconą – przez przypadek, przez innych lub samemu sobie. Czyli czymś – to jedno z szesnastowiecznych już znaczeń – co nie pozwala zapomnieć. Taki sens należałoby przypisać również pamiątkom rzeczowym, ale ewokującym doświadczenie traumatyczne. Znamienne, że – podobnie jak w przypadku pamiątek korporalnych – i tutaj językowe *decorum* sugeruje, aby nazwę *pamiątka* brać w stosowny cudzysłów.

Obiekty pamiątkowe mogą ulegać przemieszczeniom między pamięcią prywatną i pamięcią zbiorową, gdy na przykład bliscy przekazują część rodzinnych zbiorów na rzecz instytucji publicznych – tym samym pamiątki po szczególnie prominentnych osobistościach awansują do rangi narodowych pamiątek (a nawet świeckich „relikwii”) – zachowując i rozszerzając swoje konsolidacyjne właściwości. Trzeba dodać, że określenie to występuje również w znaczeniu bliskoznacznym do miejsc pamięci¹¹, a także w odniesieniu do przekazów o nieutrwalonej postaci materialnej, jak Mickiewiczowska pieśń gminna z *Konrada Wallenroda* [1828], stojąca na straży *narodowego pamiątek kościoła*.

Konotacje pomocy i podpory w utrzymywaniu związków z przeszłością cechują pamiątkę rozumianą jako praktyka upamiętniania, czyli najczęściej zinstytucjonalizowany (liturgiczny, rytualny itp.) akt przypomnienia, ponowienia czy aktualizacji minionych stanów świata. Tym samym pamiątka, źródłowo powiązana z linearną koncepcją czasu¹², uczestniczy w restytucjach czasu cyrkularnego. Zarazem, jako element pamięci kulturowej w rozumieniu Jana Assmanna¹³, dosięga przeszłości odleglejszej niż ta, którą dysponuje indywidualne

¹⁰ Aleida Assmann, *Canon and Archive. W: Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, edited by Astrid Erll, Ansgar Nünning in collaboration with Sara B. Young, Walter de Gruyter, Berlin–New York 2008, s. 98.

¹¹ Pierre Nora, *Czas pamięci*, „Respublica Nova” 2001, nr 7.

¹² Anna Wiczorkiewicz, *Apetyt turysty...*, s. 47.

¹³ Jan Assmann, *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, przeł. Anna Kryczyńska-Pham. Wstęp i redakcja naukowa Robert Traba, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.

doświadczenie¹⁴. Sakralny wymiar pamiętki rozumianej jako akt wspólnotowego upamiętnienia swój źródłowy wyraz znajduje w idei chrześcijaństwa jako religii pamięci, a także w obrzędach liturgicznych (np. katolicka Msza Wieczery Pańskiej czy luterkańska Pamiętka Wyznania Augsburgskiego). Do domeny obyczajowości religijnej należą z kolei pamiętki sakramentów (chrztu, pierwszej komunii św. itd.) wraz z innymi dewocjonaliami o podobnym przeznaczeniu.

Rzeczy mają swoje biografie – głosi modna dzisiaj metafora. Pamiętka zatem może należeć do porządku pamięci prywatnej i zbiorowej, porządku świeckiego i sakralnego, a także – w szczególnych sytuacjach – przemieszczać się pomiędzy nimi, jak również zmieniać przyporządkowanie kategorialne, gdy np. suvenir czy banalne trofeum z czasem awansują na wyższą półkę pamiętek rodzinnych. Pamiętkowość może wynikać z podjęcia oferty rynkowej (jaką jest np. stragan) lub ze swobodnego nadania – w tym sensie każdy odpowiedni przedmiot może przyjąć pamiętkowy status; nie jest on jednak trwały i zależy od zdolności do aktywizowania emocjonalnej relacji wobec przeszłości.

Bibliografia

- Ankersmit Frank, *Narracja, reprezentacja, doświadczenie*. Pod redakcją i ze wstępem Ewy Domańskiej, Universitas, Kraków 2004.
- Assmann Aleida, *Canon and Archive*. W: *Cultural Memory Studies. An International and Interdisciplinary Handbook*, edited by Astrid Erll, Ansgar Nünning in collaboration with Sara B. Young, Walter de Gruyter, Berlin–New York 2008.
- Assmann Jan, *Pamięć kulturowa. Pismo, zapamiętywanie i polityczna tożsamość w cywilizacjach starożytnych*, przeł. Anna Kryczyńska-Pham. Wstęp i redakcja naukowa Robert Traba, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2008.
- Banaszkiewicz Magdalena, *Pamiętki turystyczne – w poszukiwaniu tożsamości*, „Turystyka Kulturowa” 2011, nr 4 (www.turystykakulturowa.org).
- Barański Janusz, *Świat rzeczy. Zarys antropologiczny*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2007.
- Karłowicz Jan, Kryński Adam, Niedźwiedzki Władysław, *Słownik języka polskiego*, t. 4, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1952.

¹⁴ Frank Ankersmit, *Narracja, reprezentacja, doświadczenie*. Pod redakcją i ze wstępem Ewy Domańskiej, Universitas, Kraków 2004, s. 388.

- Kopytoff Igor, *Kulturowa biografia rzeczy – utowarowienie jako proces*. W: *Badanie kultury. Elementy teorii antropologicznej*. Wyboru dokonali i przedmową opatrzyli Marian Kempny, Ewa Nowicka, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Linde Bogumił Samuel, *Słownik języka polskiego*, t. 4: P, Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa 1951.
- Nora Pierre, *Czas pamięci*, „Respublica Nova” 2001, nr 7.
- Słownik języka polskiego L–P*, red. Mieczysław Szymczak, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 1999.
- Słownik języka polskiego*, red. Witold Doroszewski, t. 6, PWN, Warszawa 1964.
- Słownik polszczyzny Jana Kochanowskiego*, red. Marian Kucała, t. 3: N–PŁ, Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2003.
- Słownik polszczyzny XVI wieku*, red. Maria Renata Mayenowa, t. 23: P–Phy, Wydawnictwo IBL, Warszawa 1995.
- Słownik staropolski*, red. Stanisław Urbańczyk, t. 6: P – Pożżenie, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław 1970–1973.
- Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. Stanisław Dubisz, t. 3: O–Q, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Wieczorkiewicz Anna, *Apetyt turysty. O doświadczeniu świata w podróży*, Universitas, Kraków 2008.

Znacznie rozszerzona wersja hasła opracowanego dla projektu „*Modi Memorandi*”: *Interdyscyplinarny leksykon terminów pamięci zbiorowej*, www.cbh.pan.pl/index.php?option=com_content&view=article&id=202:modi-memorandi-interdyscyplinarny-leksykon-terminow-pamieci-zbiorowej&catid=21.

Keepsake

Summary

A history of meaning of the term (in Polish) starts with synonymous significances to ‘memory,’ ‘commemoration’ and ‘reminiscence.’ Over the centuries the semantic scope was gradually evolving to the contemporary use exposing material connotations of the word: a keepsake means an object that refers to the past. Comprehended in this way, keepsakes might encompass family heirlooms, national memorials, relics, trophies, gifts (donated „in memory”) and tourist souvenirs. One should include to this enumeration – as relatively separated categories – medial keepsakes that are results of commemorative reification of a message and corporal keepsakes that relate to permanent changes in body (tattoos, scars, etc.). Every approach places a keepsake in a context

of time, past and memory. A stuff has the characteristics of a keepsake as long as it takes an emotional attitude to the past. Generally, keepsakes belong to orders of private or collective memory and can move between them. It also means that in appropriate circumstances keepsakes can migrate from category to category: e.g. some of trivial souvenirs can increase their value in time and become estimable family heirlooms; in turn some of family heirlooms can be promoted to the status of venerable national memorial.

Keywords

keepsake, heirloom, national memorial, relic, trophy, gift, tourist souvenir, memory, reminiscence, past, time

Translated by Dariusz Śnieżko

PROSIMY O CYTOWANIE TEGO ARTYKUŁU JAKO:

Dariusz Śnieżko, *Pamiątka*, „Autobiografia. Literatura. Kultura. Media” 2013, nr 1, s. 99–108.